

andeo bulevara asquedotto

dragan velikić

Povodom knjige Tomaža Salamuna: »Mera vremena«, (Biblioteka Pana Dušickog, Beograd, 1990. u prevodu Milana Đorđevića), »Dijete i jelen«, (Književna opština Vršac, 1990. u prevodu Josipa Ostija).

U žitovu nekih plemena severnoameričkih Indijanaca veoma važnu ulogu imaju mirisi. Muškarac nosi za pojasom hermetički zatvorene kutijice napunjene različitim veoma mirisnim supstancama. U trenucima jakih uzbudjenja, koja ne želi da zaboravi, Indijanac otvara jednu od kutijica i udije miris. Na taj način »fotografiše« svoju buduću uspomenu. A posle više godina, pri udisanju istog mirisa, u njegovoj svesti se javlja jasna slika davnog dogadaja. Razume se da svaka kutijica čuva jedan miris, i samo jednu uspomenu. Tako neki severnoamerički Indijanci čitavog života nose za pojasom »snimke« svojih uspomena.

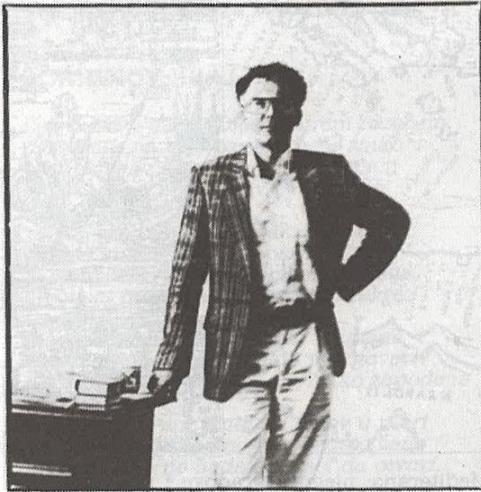
Za razliku od Indijanaca, neke svoje uspomene »fotografisao« sam unazad, kada su neочекivano izronile iz mog zaborava. Dozvali su ih stihovi pesnika. Ali, nisu ih samo dozvali, jer ti stihovi postadoše staništa, kutijice sa mirisima, mojih uspomena. Danas je nemoguće metodom elektrolize izdvojiti iz čvrstih hemijskih spojeva pojedinačne elemente. Neki meni važni prizori prošlosti ostali su »zarobljeni« u stihovima koje sam pročitao i kojima se stalno vraćam. Nisu sve kutijice upotrebljene. Na mom pojasu ima još mesta za stihove koji dozivaju pamćenje.

Jedna od pesama koja će postati »kutijica« bila je Acquedotto Tomaža Salamuna (iz knjige *Praznik*):
»trebalo je da se rodim 1884. godine u Trstu, na Acquedottu, ali nisam mogao.

Sećam se trospratne ružičaste kuće, u prizemlju je bio salon s nameštajem, i svoga pradeda, svoga oca.«

Naše pamćenje je hronotopsko. Vreme ne postoji bez prostora, barem ne bez mirisa sa koji čuvamo u hermetičkim kutijicama. U pesmi *Acquedotto* našao sam priču, prevedeni materijal od kojeg je sazdana, i pogrešno vezujući Salamunovu poeziju za niže nadmorske visine, tamo gde prebiva naracija. Kasnije sam u tematskom bloku »Književnih novina« (povodom tek objavljene Salmanove knjige *Maska*) pročitao još jednu pesmu-priču — *Ptujsko polje*. I u toj pesmi nude se precima neki drugačiji scenariji. Nastavio sam u pogrešnom smeru ne obazirući se na materijal od kojeg su sačinjeni svodovi stihova. I danas sam sklon da »krivotvorim« Salamunu dajući prednost onim malobrojnim pesmama-pričama, možda zato što sam u njima naslutio potrebu pesnika da umetnost ne samo izjednači sa životom, već da se pomoću stihova vrati u onaj podzemni sloj života, da bude otac, predak, ali i potomak samome sebi. »Moj život je jasan i zove se onako kako se zovu moje knjige«, zapisao je Tomaz Salamun.

Tek kasnije, kada sam se oslobođio potrebe za pričom u pesmi, razumeo sam smisao »razaranja logičkog sleda teksta, tako karakterističnog za Salamunov pesnički postupak. Međutim, potpunu predanost asocijativnom ne doživljavam kao destruktivnu osobinu, već kao način da se duboke slike oslobode pogubnog obruča naracije, da ostanu izdvajene iz nekog lažnog konteksta. U pesmama Tomaža Salamuna prisutan je onaj karakteristični »rez« medu stihovima, kao da nastaju metodom indijanskog ratnika koji niže kodirani deo svog pojasa; ipak, kutijice nisu hermetički zatvorene, i nekoliko dogadaja odigrava se na istoj podlozi. Fragmentarnost doživljaja daje mogućnost čitaocu da se približi praslici. Iako je Salamunova poezija puna kontrasta, vrvi od snažnih, nadrealnih prizora, ponekad asocijativno jedva prohodna, ona ipak zrači nekom tijšinom, opijenošću čudom života.

U eseju *Nezavršena partija pokera*, Niko Grafenauer je definisao Salamunovu poeziju kao »niz kauzalno nepovezanih slika, jezičkih dosetki, leksičkih fraza, čulnih senzacija, sloganata, stranih jezičkih izraza, privatizama, banalnih svakodnevnih govornih oblika«, ali Grafenauer pomije i onaj drugi tok »u kome je realizovana tematska, čak fabulativna konstrukcija pesničkih tekstova«. Takvih pesama jedva da ima u knjigama *Mera vremena* i *Dijete i jelen*. Kako u predgovoru *Meri vremena* primećuje prevodilac Milan Đorđević, novije knjige Tomaža Salamuna pisane su zgušnutijim, hermetičnjim jezikom. »Pesme su još zagonetnije, a umesto nekadašnje razigranosti ili lirske narativnosti u njima dominira tisi ton koji katkada prelazi u melanololiu«, beleži Milan Đorđević. U pesmi *Mera vremena* Salamun kaže:

»Zavuci se u omamu i pogledaj!
Sve se njije: more, mesec i Li Tai Po.
Ne obaziri se, mili moj!
Jedan si i jedini.
Samo tvoj sneg je kristal i zid.«

Uporedujući, i istovremeno tragajući za nekim karakterističnim tonom nedavno objavljenih Salamunovih knjiga, učinilo mi se da je zbirka *Dijete i jelen* koherentnija celina, ali *Mera vremena* kao da na skušenom prostoru ponavlja mnoge prethodne pesničke faze Tomaža Salamuna. U pesmi 19. IX 1982. pesnički kaže:

»Otvorio sam smokvu i u njoj je čucao
andeo, još vezan sopstvenom kosom.
Sekire su mu ugoržavale med,
iskopao sam mu oko, mada ga je bolelo.
Iz crvene šume je izbio jelen,
primakao se andelu, primakao se njuškom
i nestao. Kao tamni papirus
pojavila se masa za krunu i počela da se vrti.«

Pesma 19. IX 1982. (iz knjige *Mera vremena*) završava stihovima:

»I ta želja, obod preko kruga, jesu nebesa.
Slepni proraz sveta.«

Poželio sam da još jednom zavirim kroz taj proraz, i oslušnem zvuk koji u *Meri vremena* proizvode stihovi koje sam tokom prvog čitanja podvukao, tragajući za onom »pričom« što

zgusnuta u magmi prapostojanja čući kao andeo u smokvi. Vraćam se listajući knjigu prema početku, »krivotvoreći« Salamuna:

»Plamen je kao kristal... video si sebe, pre
što si u luku izgoreo. Tvoje nebo je kora... Za-
što se miris ne vidi u ogledalu?... Obavio sam
šal da bi drvo zaspalo... I kad te prislonim uza
zid i osvrnem se da bih video da li se neko pri-
bližava, povučeš se u kristal. Producavaš mi ži-
vot kao izdajnik... Svi misle da su trepacice
smrte, jer nestaju iza naših osećanja!... Ne
ubistvo, čutanje opet dovodi na mesto zloči-
na... Gle, pozno sunce udara u zidove dvorišta
u urbini.«

Da li sam pročitavši ime papskog gradića Urbina zaboravljenog u brdima iznad Rivijere, tamo gde sam proveo dva vredna avgusta, konačno pronašao kost kojom će dovršiti vlastiti skelet? Ili i da krivotvorim Salamunovu poeziju? Da li sam nešto naučio čitajući knjige *Mera vremena* i *Dijete i jelen*? Čemu poezija uči prouzrog pisca, pita se i Brodski u eseju *Pesnik i proza*, i odgovara: »Uči ga da specifična težina reči zavisi od konteksta, uči ga sažetom mišljenju, izostavljanju onog što se samo po sebi razume, opasnostima koje se kriju u uzvišenom usmerenju misli.«

Prisećajući se svog prvog susreta sa Tomažom Salamunom, pesnik Bratislav Milivojić navodi u svom tekstu povodom *Masaki*, Salamunovu priču kako je samo za jednu noć nastala knjiga *Imre*: »Želeo sam da dođem do najtananjijih impulsa svoje podsvesti jer sam slutio da se tamo krije nedirgovana pesnička istina i saznanje o prirodi onoga što me okružuje, bilo to saznanje pesničko ili ne. Uvukao sam papir u mašinu, otkucavao stihove jedan za drugim i prekidao pesmu onog trenutka kada bi u mojoj svesti doprlo pitanje: šta dalje? Tu se pesma moralu završiti inače bi moja namera da nekom vrstom automatizama prepisujem svoje biće bila iznevenerena. Pisao sam celu noć, bacao papire preko ramena i imao utisak da oko mene, svuda po sobi, veže sneg. Ujutro je soba bila bela od papira kada je tokom noći prekrio celac.«

Salamuna sam prvi put sreuo na književnom skupu u Vilenici, spetembar 1989. godine, zapravo upoznali smo se ispred zidina Devinskega zamka gde je bio organizovan prijem za goste iz Vilenice. Istog dana, predveče, obilazeći u kratkoj šetnji Trst, otišao sam na omiljeno mesto – bulevar Acquedotto. Bio je nepromenjen, iako sam tog dana upoznao onoga ko je treba da se tu rodi.

»Svaki je pravi pjesnik sablast«, kaže Salamun u pesmi *Narodna*. Pre skoro dve decenije, u pesmi *Trst* zapisao je:

»Trst je prah.
Nikakav miris Itala Zveva i Džojsa više ne po-
stoji,
rodaci su se raspustili, izgubili novac.«

A u knjizi *Dijete i jelen*, u poslednjoj pesmi *Granica* Salamun beleži:

»Znaš li, i patnja istruli, ostane prašina.«

Ali, i prašina ima miris koji čuvaju hermetički zatvorene kutijice za pojasm. Obaviti šalom neko usamljeno stablo na Acquedottu da bi lakše zaspalo. U korenju svakog porodičnog stabla je dete. Ako dode do greške u scenaru postaće andeo. Međutim, svaki andeo ima oca. On se mora roditi i umesto deteta otvoriti kutijicu za pojasm, tamo gde se čuva miris trčanske bure u kasnu jesen na bulevaru Acquedotto. A kada je otvorio, imaće svoju priču.

□ □ □